

REFLECTION OF MOURNING AND CONDOLENCE LEXICON IN EXPLANATORY DICTIONARIES OF THE UZBEK LANGUAGE

Researcher Xolmurodova Sumbula Normo‘min qizi

Abstract. This scientific thesis analyzes the presentation and semantic definitions of lexical units related to condolence and mourning rituals in sources of Uzbek national lexicography, particularly in the “Explanatory Dictionary of the Uzbek Language.” The principles of presenting mourning-related vocabulary in the dictionary, as well as the emotional and stylistic features of these lexical units, are evaluated.

Keywords: lexicography, explanatory dictionary, mourning lexicon, condolence units, semantics, euphemism, expressiveness.

O‘ZBEK TILINING IZOHLI LUG‘ATLARIDA AZA VA TA’ZIYA LEKSIKASINING AKS ETISHI

Tadqiqotchi Xolmurodova Sumbula Normo‘min qizi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy tezisda o‘zbek milliy lug‘atshunosligi manbalarida, xususan, “O‘zbek tilining izohli lug‘ati” da ta’ziya va aza marosimlari bilan bog‘liq leksik birliklarning berilishi va ularning semantik ta’rifi tahlil qilinadi. Lug‘atda aza leksikasining berilish tamoyillari hamda ushbu birliklarning hissiy-uslubiy xususiyatlari baholangan.

Kalit so‘zlar: leksikografiya, izohli lug‘at, aza leksikasi, ta’ziya birliklari, semantika, evfemizm, ekspressivlik.

Tilning leksik qatlami tarkibi va unda mavjud bo‘lgan so‘zlarning ma’no ko‘lami izohli lug‘atlarda o‘zining amaliy aksini topadi. Leksikografik manbalar nafaqat so‘zlarning semantik ko‘lamini, balki ularning qo‘llanilish doirasi, uslubiy bo‘yoqdorligi hamda milliy-madaniy xususiyatlarini ko‘rsatib beruvchi muhim omil hisoblanadi. Shu sababdan o‘zbek tilshunosligida marosim leksikasi, xususan, aza va ta’ziya jarayoni bilan bog‘liq so‘z hamda iboralarning lug‘atlarda qanday aks etganligini

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026

tadqiq qilish muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati” (5 jildlik) tahlili shuni ko‘rsatadiki, aza va ta’ziya marosimlariga oid leksik birliklar muayyan semantik-funksional guruhlariga ajratilgan holda izohlangan bo‘lib, mazkur leksik qatlam izohli lug‘atlarda quyidagi xususiyatlari bilan ajralib turadi:

Atamalarning semantik ta’rifi. Lug‘atda *aza*, *ta’ziya*, *marsiya*, *janoza*, *hamdardlik* kabi tayanch so‘zlarning to‘g‘ri va ko‘chma ma’nolari, ularning kelib chiqishi (etimologiyasi) va qo‘llanilish doirasi berilgan. Masalan, *ta’ziya* so‘ziga “yaqin kishisi vafot etgan kishiga yoki xonadonga hamdardlik bildirish, ko‘ngilsozlik” degan aniq va batafsil izoh berilgan;

Evfemik va barqaror iboralarning qayd etilishi. Aza leksik guruhida o‘lim hodisasini yumshatib ifodalovchi *olamdan o‘tmoq*, *bandalikni bajo keltirmoq*, *omonat topshirmoq* kabi yaxlit barqaror birikmalar lug‘at maqolalarida frazeologik birlik hamda ibora sifatida o‘z aksini topgan;

Uslubiy belgilarning berilishi. Lug‘atda mazkur leksik guruh bilan bog‘liq bo‘lgan so‘zlarga berilgan *kitobiy*, *rasmiy*, *emotsional*, *eskirgan* kabi maxsus uslubiy belgilar ushbu birliklarning nutqiy vaziyatga mos ravishda to‘g‘ri qo‘llanilishini ta’minlaydi; Xulosa qilib aytganda, izohli lug‘atlarda aza va ta’ziya leksikasining aks etishi o‘zbek tilining lug‘at tarkibi qanchalik boy va ko‘p qirrali ekanligini isbotlashi bilan bir qatorda uning uslubiy qo‘llanilishining batafsil izohi ushbu manbalarni leksikografik tomondan tahlil etish va kelgusida aza leksikasining lingvokulturologik va konseptual xususiyatlarini teranroq anglash imkoniyatini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 5 jildlik. –Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” davlat ilmiy nashriyoti, 2006–2008.
2. Madvaliyev A. O‘zbek terminologiyasi va leksikografiyasi masalalari. – Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” davlat ilmiy nashriyoti, 2017.
3. Mahmudov N. Til va madaniyat. – Toshkent: Ma’naviyat, 2006.